

PİR SULTAN ABDAL

XVI. yüzyıl halk şairi.

XVI. yüzyılın başlarında Sivas'ın Yıldızeli ilçesinin Banaz köyünde doğduğu tahmin edilmektedir. "O ruh girdi bana Haydar dost dedi / Yaradandan nasibini istedi" mısralarından asıl adının Haydar olduğu anlaşılmaktadır. Şair soyunun Horasan'ın Hoy kasabasından geldiğini, "Benim aslım Horasan'dan Hoy'dandır" mısraında belirtir. Ataları muhtemelen Horasan'dan Hoy'a, oradan da Sivas'a göç etmiştir. Şiirlerinde genellikle Pîr Sultan mahlasını kullanmışsa da Pîr Sultan Abdal diye tanınmıştır.

Pîr Sultan Abdal hakkında tarihî kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Halk arasındaki söylentilere göre çocukluğunda koyun çobanlığı yaparken rüyasında bir elinde bâde, bir elinde elma olan nur yüzlü bir ihtiyar görür, kendisine uzattığı bâdeyi saygıyla içer, elmaya uzandığı sırada ihtiyarın elinin içinde bir ben olduğunu farkeder ve onun Hacı Bektâş-ı Velî olduğunu anlar. Hacı Bektâş ona "Pîr Sultan" mahlasını verir, şöhretinin her tarafa yayılmasını, sazının üstüne saz, sözünün üstüne söz gelmemesini dileyip gözden kaybolur. Şair, "Pîr elinden bâde içtim / Doğdum elinize düştüm / Ak cenneti gördüm geçtim / Hünkâr Hacı Bektâş Velî" dörtlülüğünde bu rüyayı dile getirmiştir. Böylece Pîr Sultan Abdal pek çok halk şairi gibi rüyada bâde içme sonucu "bâdeli âşık" olmuştur.

Bu olayın ardından tanınmaya başlayan Pîr Sultan Abdal, Şahkulu'nun Anadolu'da başlattığı yoğun Safevî-Şîî propagandasının etkisinde kalarak bu görüşleri benimser. Osmanlı Devleti'nin Kızılbaş-Râfîzî zümrelerine karşı sert önlemler aldığı dönemde düşünce ve inançlarını savunmaya ve yaymaya devam eder. Sonunda, Alevî çevrelerindeki yaygın inanışa göre Sivas Valisi Deli Hızır Paşa'nın emriyle Banaz'dan Sivas'a götürülüp Paşa Kalesi'ne hapsedilir. Hızır Paşa, sorgulama sırasında tâvizsiz bir tutum takınan Pîr Sultan'ı Toprakkale'ye nakleder ve durumu Osmanlı sarayına bildirir. Saraydan gelen emir üzerine bugünkü Sanayi Çarşısı karşısında Kesimevi'nin bulunduğu Surdibi'nde idam edilir. İdam edildiği yer halen "Darağacı" diye anılmaktadır. Mezarı günümüzde mal pazarı olarak kullanılan alandadır. Onun 1589 veya 1590 yılında (Öztelli, *Pîr Sultan Abdal*, s. 38) yahut Şah Tahmasb-Kanûnî Sultan Süleyman döneminde (Gölpınarlı-Boratav, s. 78) asılmış olabileceği ileri sürülmüştür.

Ca'ferî-Alevî görüşlerine sahip olması, "Çeke sancağı götüre / Şah İstanbul'a otura / Firenk'ten yessir getire / Horasan'da sala bir gün" dörtlülüğünden de anlaşıldığı gibi İran şahının İstanbul'a hâkim olmasını istemesi ve bu doğrultudaki çabalarının onun idamına sebep olduğu söylenebilir. Hacı Bektâş-ı Velî, Balım Sultan ve Seyyid Ali Sultan'ı saygıyla anan, Ca'ferî olduğunu ("İmam Ca'fer mezhebine uyanız"), şeriata ("Şeriat göğe çekildi / Âlem zulm ile yıkıldı"), Kur'an'a ("Kur'an'ın kilidi İhlâs-ı şerif"), hac ve namaz farızalarına ("Kâbe'nin yapısı binâ yapısı / İman etse âsilerin hepsi / Beş vakit okunur Âyetü'l-kürsî") bağlılığını ifade eden Pîr Sultan şiirlerinde genellikle Hz. Peygamber, Ali, Hasan ve Hüseyin, on iki imam muhabbetini işlemiştir. Kırmızı giymekle övünen (Eğnimize biz kırmızı giyeriz / Hâlimizce biz de mâna duyarız), öldürülse bile inançlarından vazgeçmeyeceğini söyleyen (Kadılar müftüler fetvâ yazarsa / İşte kement işte boyun sararsa / İşte hançer işte kelleme keserse / Dönen dönsün ben dönmezem pîrimden) Pîr Sultan Abdal, Hz. Ömer'le Osman'ın hiçbir kitapta yeri olmadığını (Kangı kitapta var ol Ömer Osman / Kur'an'da okunan Ali değil mi?) söyleyerek gayri Sünnî görüşlere sahip olduğunu açıkça ilân etmiştir. Ölüm, aşk, dostluk, ayrılık, özlem ve haksızlıklara karşı koyma gibi konuları içeren şiirleri de vardır, ancak bunlar edebî yönden güçlü değildir. Halk şiiri geleceğini iyi bilen Pîr Sultan'ın şiirlerinde saz şairlerinin temel nazım biçimi olan koşma önemli yer tutar, semâî nazım biçimiyle de güzel örnekler vermiştir. Diğer saz şairleri gibi daha çok yarım kafiye tercih etmiş, bunu redifle destekleyerek ses öğesini etkili kılmayı başarmıştır.

Şiirlerini coşkulu bir dille söylemesi ve halkı ilgilendiren konulara yer vermesi, inançlarını tâvizsiz savunması, şiirlerinde konu bütünlüğünün bulunması Pîr Sultan'ın en önemli özellikleridir. Pîr Sultan Abdal, Anadolu Alevîleri'nin yedi büyük şairi arasında yer almış, bunların içinde Hatâî ve Kul Himmet'le birlikte en büyük üç şairden biri kabul edilmiştir. Aynı mahlası kullanan Pîr Sultanım Haydar, Pîr Sultan Abdal (aruz şairi), Pîr Sultan Abdal (Divriği yöresi), Abdal Pîr Sultan gibi başka şairlerin de bulunması (Aslanoğlu, *Pîr Sultan Abdallar*, s. 25-26) onun bu çevrelerdeki yaygın şöhretini göstermektedir.

Pîr Sultan Abdal'ın en çok etkilendiği şair Hatâî'dir; ikinci olarak Kaygusuz Abdal etkisinden de söz edilebilir. Bazı araştırmacılar Dede Korkut ve Yûnus Emre et-

İzmir Millî Ktp., nr. 177, 782, 784, 1376, 1709, 1806) ve daha sonra kendisine sık sık atıflarda bulunulması eserin oldukça muteber sayıldığını göstermektedir. Nitekim Atâî kitabın kendi döneminde hayli meşhur olduğunu kaydeder (*Zeyl-i Şekâik*, s. 552). Hacı Mustafa b. Veliyyüddin b. Murâd el-Hanyevî *Fetâvâ-yı Velîzâde*, Akdalkudât Ebû Abdullah Ömer b. Ahmed el-Kâhîrî *Mecmûâtü'l-mesâilî'l-fıkhiyye* ve Ahmed Hamdullah el-Ankaravî *Mir'âtü'l-murâfiîn* adlı eserlerinde bu kitabı kaynak olarak kullanmışlardır. Ayrıca eserden seçmelerin yapıldığı bir nüsha bulunmaktadır (*Müntehabât min Fetâvâ-yı Kôr Müftî*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2319). 2. *Zahîrî'l-kudât*. Arazi, vergi, vakıf hukukuyla ilgili olan eserde Üskübî'nin kendi fetvalarının yanı sıra Kemalpaşazâde, Çivizâde, Ebüssuûd Efendi, Hoca Sâdeddin Efendi, Esad Efendi, Bolulu Mustafa Efendi, Ebû Said Efendi, Bahâî Mehmed Efendi, Hanefî Mehmed Efendi, Yahyâ Efendi, Muîd Ahmed Efendi gibi Osmanlı şeyhülislâmlarının fetvalarına da yer verilmiştir (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 4789; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 587, 852, Lala İsmâîl, nr. 106; Burdur İl Halk Ktp., nr. 797, 1015). Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki üç nüshası esas alınarak Ahmet Akgündüz tarafından *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri* içinde neşredilen eser (IX, 394-483), Osmanlı hukukunda şeriat-kanun ilişkisi hakkında zengin malzeme sunması bakımından oldukça önemlidir. Mukaddimesinde eserin Osmanlı kanunlarına dair Üskübî tarafından gerçekleştirilen bir derleme olduğu şeklindeki ifade dikkate alındığında bazı nüshaların sonunda yer alan, Hamza Paşa, Celâlzâde, Muallimzâde et-Tevkîî, Ali Efendi kanunnâmelerinden ve fermanlardan yapılan iktibasların da Pîr Mehmed'e ait bir derleme olduğu düşünülebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Pîr Mehmed Üskübî, *Muînü'l-müftî*, Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 520, vr. 347*-348*; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 551-552; a.mlf., *Nefhatü'l-ezhâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2937, vr. 88*-98*; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 342; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1229, 1746; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, I, 456; *Sicill-i Osmânî*, II, 142; Osmanlı Müellifleri, II, 61; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 272; Tunca Kortantamer, *Ne'izâde Atâyî ve Hamse'si*, İzmir 1997, s. 63, 190-191, 331-333; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1996, IX, 394-483, 487; Muharem Omerdiç, "Pîr Muhammed el-Uskubi i Njegov Zbornik Fetvi", *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u SFRJ*, LIV/6, Sarajevo 1991, s. 712-725.

ŞÜKRÜ ÖZEN

kisini dile getirmişlerse bu bir zorlamadır. Yünus Emre'deki kolay ve rahat söyleyiş birkaç şiiri dışında Pîr Sultan'da yoktur. Pîr Sultan Abdal'ın şiirleri ilk defa Sadettin Nüzhet Ergun tarafından derlenip yayımlanmıştır (bk. bibl.); bu derlemede 105 şiir bulunmaktadır. Daha sonraki yıllarda yapılan derlemelerde şiirlerinin diğer Pîr Sultan Abdallar'ın şiirleriyle karıştırılması sonucu bu sayı 400'ü aşmıştır. Asım Bezirci'ye göre bunların 182'si Pîr Sultan'a aittir. Pîr Sultan adına vakıf, dernek ve cemveleri kurulmuştur. Hakkında yapılan yayınların çoğu birbirinin tekrarıdır. Pîr Sultan Abdal'la ilgili başlıca çalışmalar şunlardır: Abdülbaki Gölpınarlı – Pertev Naili Boratav, *Pîr Sultan Abdal* (Ankara 1943); Hasibe Çatalbaş, *Pîr Sultan Abdal'ın Basılmamış Şiirleri* (Ankara 1945); Ali Balım, *Pîr Sultan Abdal Hayatı ve Şiirleri* (Ankara 1957); Cahit Öztelli, *Pîr Sultan Abdal: Bütün Şiirleri* (İstanbul 1971); İbrahim Aslanoğlu, *Pîr Sultan Abdallar* (İstanbul 1984); Asım Bezirci, *Pîr Sultan: Yaşamı Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri* (İstanbul 1994); Nurettin Albayrak, *Pîr Sultan* (İstanbul 2001). Ayrıca şair hakkında iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır: Necle Kaya, *Türk Halk Şiirinde Yergi ve Pîr Sultan Abdal Örneği* (1994, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); Figen Güneş [Çakır], *Pîr Sultan Abdal'ın Şiirlerinde Sosyolojik Temalar* (1995, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Pîr Sultan Abdal'ın birçok nefesi Alevî-Kızılbaş ve Bektaşî âfân-i cemlerinde okunagelmıştır. "Güzel âşık cevrimizi / Çekemezsin demedim mi"; "Sabahın seherinde cümbüşe geldim / Dağlar yâ Muhammed Ali çağırır" gibi nefesleri Sünnî tekelerinde de yaygın biçimde okunmuştur. Sadettin Nüzhet derlemesinin sonunda sabâ (güzel âşık), uşşak (aman hey erenler), araban (sabahın seherinde) ve muhayyer (ey benim divane gönlüm) makamındaki dört nefesinin notası yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nüzhet [Ergun], *XVII. Asır Şairlerinden Pîr Sultan Abdal*, İstanbul 1929; Abdülbaki Gölpınarlı – Pertev Naili Boratav, *Pîr Sultan Abdal*, Ankara 1943; Abdülbaki Gölpınarlı, *Pîr Sultan Abdal*, İstanbul 1953; Cevdet Kudret, *Pîr Sultan Abdal*, İstanbul 1965; Cahit Öztelli, *Pîr Sultan Abdal / Bütün Şiirleri*, İstanbul 1971; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal'ı Asturan Hızır Paşa Kimdir?", *TFA*, XI/232 (1968), s. 5109-5111; Selami Münir Yurdatap, *Pîr Sultan Abdal / Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1976; İbrahim Aslanoğlu, *Pîr Sultan Abdallar*, İstanbul 1984; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal ve Hızır Paşa", *TF*, I/1 (1979), s. 22-23; a.mlf.,

"Pîr Sultan Abdal Niçin Asıldı?", a.e., I/2 (1979), s. 29-31; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal'ın Zindandaki Yaşamı", a.e., I/4 (1979), s. 28-30; a.mlf., "Bu da Başka Bir Pîr Sultan mı?", a.e., VII/78 (1986), s. 6-7; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal", *TDEA*, VII, 250-251; İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği*, İstanbul 1997, s. 96, 102, 159, 188; H. Haydar Avcı, "Yeni Belge ve Bilgilerin Işığında Pîr Sultan Abdal", *Halkbilimi Araştırmaları*, İstanbul 2003, I, 7-55; Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Bir Kızılbaş Şairi: Pîr Sultan Abdal", *HM*, III/64 (1928), s. 223-224; Mehmet Hilmi Gür, "Pîr Sultan Abdal'ın Mezarı", *TFA*, XIII/255 (1970), s. 5761; Umay Günay, "Pîr Sultan Abdal Üzerine Bir Değerlendirme", *JTS* (1977), s. 118-138.

NURETTİN ALBAYRAK

PİRCEMÂLİYYE

(پيرجمالية)

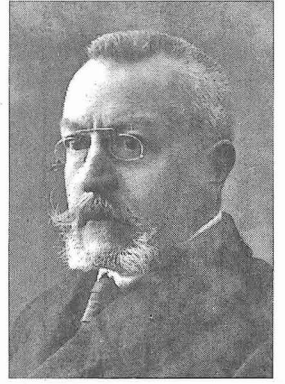
Sühreverdîye tarikatının
Pîr Cemâleddin Ahmed Erdistânî'ye
(ö. 879/1474)
nisbet edilen bir kolu
(bk. SÜHREVERDİYYE).

PIRENNE, Henri

(1863-1935)

Belçikalı şarkiyatçı.

Belçika'nın Verviers şehrinde doğdu. Liège Üniversitesi'ni bitirdi ve 1883'te aynı üniversitede doktorasını tamamladı. 1883-1885 yılları arasında araştırmalarını Leipzig, Berlin ve Paris'te sürdürdü. Yirmi dört yaşında iken Gand Üniversitesi'nde profesör oldu ve tutuklu kaldığı üç yıl hariç 1930'da emekli oluncaya kadar aynı üniversitede Ortaçağ ve Belçika tarihi dersleri okuttu. 1891 yılında Belçika Kraliyet Tarih Komisyonu üyeliğine getirildi ve Kraliyet Akademisi çalışmalarına iştirak etmeye başladı; 1898'de bu akademiye üye seçildi. I. Dünya Savaşı'nda Almanlar'ın Belçika'yı işgali esnasında ders vermeyi reddetmesi yüzünden 1916-1918 yıllarında esir kampında tutuldu. Serbest bırakılınca üniversitesindeki görevine döndü ve 1919-1922 yılları arasında rektörlük görevini yürüttü. 1922'de New York'ta Columbia Üniversitesi'nde Ortaçağ şehirlerinin kuruluşu ve aralarındaki ticarî rekabet konusunda konferanslar verdi. 1923'te Belçika'da düzenlenen V. Milletlerarası Tarih Bilimleri Kongresi'ne başkanlık yaptı. Oslo'da yapılan altıncı kongrede İslâm'ın yayılışı ve Ortaçağ'ın başlangıcı konusundaki tebliğiyle dikkatleri üzerine çekti. Daha sonra Lille, Marsilya, Cambridge, Roma, Cezayir ve Kahire'de konferanslar verdi. 1929 yılında yeni tarih akımının ana görüşlerini oluşturan *Annales d'histoire économique et sociale*

Henri Pirenne

adlı derginin yazı kurulunda görev aldı. Çalışmalarında ekonomik tarih ve sosyal tarihe ağırlık veren Pirenne, bu akımın yanı sıra iktisat tarihinin de öncülerinden sayılır. Prix quinquennal d'histoire nationale (1921, 1922) ve sosyal bilimler alanında verilen Franqui Prize (1933) ödüllerine layık görüldü. Ortaçağ Avrupası ve Belçika tarihinin önde gelen isimlerinden sayılan Pirenne 4 Ekim 1935'te Uccle'de öldü. Oğlu Jacques da babası gibi ünlü bir tarihçidir.

Eserleri. 1. *Histoire de Belgique* (I-VII, Bruxelles 1899-1932). Kendisine uluslararası bir şöhret sağlayan en önemli eseridir. Belçika milliyetçiliğinin öncülerinden olup Belçika'nın birliğini savunan Pirenne bu eserinde, 1830 olarak kabul edilen Belçika'nın kuruluş tarihini 843 yılındaki Verdun Sözleşmesi'ne kadar götürür. Milliyetçi görüşüne rağmen Belçika halkının Valon ve Flaman asıllı iki ayrı toplumdandır. Eserini kabul eder. 2. *Mahomet et Charlemagne* (Bruxelles 1937; Paris 1992). Eserin dördüncü bölümünde Ortaçağ'ın başlangıç tarihi konusunda yeni bir tez ortaya atarak Ortaçağ döneminin oluşmasında en etkili unsurun İslâm fetihleri olduğunu ileri sürmüştür. Eseri M. Vinciguerra İtalyanca'ya (*Maometto e Carlomagno*, Bari 1939), P. E. Hübingen Almanca'ya (*Geburt des Abendlandes*, Amsterdam 1942; Frankfurt 1952), Bernard Miall İngilizce'ye (*Mohammed and Charlemagne*, London 1954; New York 1957), Mehmet Ali Kılıçbay Türkçe'ye (*Hız Muhammed ve Charlemagne*, İstanbul 1984; 2006) çevirmiştir. 3. *Medieval City: Their Origins and the Revival of Trade* (Princeton 1925). Batı Avrupa'da ekonomik canlanma ve şehir uygarlığının doğuşu, tüccar sınıfının oluşumu, şehirlerin kuruluşundaki etkileri, toprak köleliğinin ortadan kalkması, burjuvazinin doğuşu, belediye kurumlarının ortaya çıkışı gibi konuların ele alındığı eserin daha sonra Fransızca'sı yayımlanmıştır (*Les villes du moyen âge: Essai d'histoire éco-*